

DE PAPIEREN-WILLEMSE IN DE HISTORISCHE BIBLIOTHEEK VAN DE NEDERLANDSE PROVINCIE DER JEZUIETEN.

J. T. P. Barten S.J.

In de archiefbewaarplaats van de Nederlandse Provincie van de Jezuieten bevinden zich verschillende collecties die niet tot het archief van de Jezuieten gerekend kunnen worden. Daartoe behoren onder andere "Correspondentie van W. P. J. Nuyens", "Nagelaten Papieren van J. W. Cramer" en "Papieren van J. C. Willemse". Een bericht hierover in het "Jaarboek van het Katholiek Documentatie Centrum" van 1973¹ vormde de aanleiding tot het verzoek van de kant van het *Documentatieblad* om inlichtingen te verstrekken over laatstgenoemde verzameling. In onderstaande bijdrage hoop ik daaraan te voldoen.

De man achter de verzameling, Joannes Cornelis Willemse, werd op 3 april 1800 geboren in Den Haag. Op 6 oktober 1817 werd hij bij beschikking van de Algemene Rekenkamer benoemd tot extra-ordinair klerk bij het Directoraat-Generaal van de Rooms-Katholieke Eredienst. Vanaf dat moment bleef hij in wisselende functies en onder veranderende titels werkzaam voor de R.K. Eredienst tot zijn ontslag op 31 december 1869. Hij overleed in zijn geboorteplaats op 20 november 1872.

Uit de nalatenschap van deze ambtenaar kocht de Nederlandse Provincie van de Jezuieten in 1880 een verzameling van stukken, die later beschreven zou worden als de "Papieren-Willemse". Dit geschiedde overigens pas in 1962, toen de collectie - onder code-letter S - werd opgenomen in de catalogus van de historische handschriftenverzameling van de S.J. Sinds 1975 bevindt zich een kopie van de beschrijving in de bibliotheek van het Algemeen Rijksarchief in Den Haag, voorzien van een (te) korte inleiding van de hand van W. L. A. Roessingh².

-
1. Barten, J. "Het archief van de Nederlandse Provincie der Jezuieten" in *Jaarboek van het Katholiek Documentatiecentrum* 1973, 182 - 183.
 2. De gegevens over Willemse zijn ontleend aan deze inleiding.

De hele verzameling telt 18 nrs van nogal uiteenlopende omvang. De aldus aangebrachte orde is van later tijd en wordt niet verantwoord. Volgens de beschrijving mag men er inhoudelijk het volgende van verwachten³:

1. Jaarboekje ten dienste van Zijne Excellentie den Heere Directeur Generaal voor de zaken van de Roomsche Katholieke Eeredienst vervaardigd door J. C. Willemse. 1834 - 1845, Hs, 12 bdn.
2. Regesten van regeringsstukken over (vooral katholieke) kerkelijke aangelegenheden. 1795 - 1832, 4 bundels, resp. over 1809 - 1818, 1818 - 1823, 1823 - 1827 en 1795 - 1832.
3. Stukken betreffende de organisatie van de eredienst (1812) en het aannemen van traktementen van overheidswege (1818).
4. Afschrift van "Système de liberté illimitée des cultes . . ." d.d. 5 okt. 1829 van C. R. A. van Bommel.
5. Essai sur les Etablissements religieux (4 aug. 1816).
6. Stukken betreffende kloosters, ordes en congregaties.
7. Diverse staten en statistieken (met suborde a - c met resp. 39, 17 en 32 nrs.).
8. Rapport van de R.K. Eredienst d.d. 1 aug. 1840 op het adres van de leiders van de Katholieke Kerk om vrijheid van onderwijs.
- 42 9. Stukken betreffende kerkbesturen (1833 en 1841).
10. Naamlijst van voor een onderscheiding in aanmerking komende geestelijken (1849 en 1858).
11. Klachten van internuntius Fr. Capaccini betreffende het funktioneren van R.K. Eredienst en een uitvoerige weerlegging daarvan vanwege het departement (1841).
12. Stukken betreffende de kerkelijke organisatie (1849 - 1853). 11 nrs.
13. Stukken betreffende kerkbesturen en kerkelijke instellingen. 20 nrs.
14. Diverse stukken betreffende de Rooms-Katholieke Kerk. (8 nrs).
15. Allerlei statistieken over (vooral Rooms-Katholieke) kerkelijke

3. Deze beschrijving is gebaseerd op die in de *Catalogus van de historische bibliotheek van de Nederlandse Provincie der Jezuieten* 175 - 208. Voor een meer gespecificeerde opgave raadplege men die *Catalogus* zelf.

zaken. Stukken betreffende de Oost- en West-Indische Missie. Varia.

16. Overzichten betreffende de toestand van de Rooms-Katholieke Kerk in andere landen. 10 nrs.
17. Diverse stukken (wetten, besluiten, enz.) voornamelijk met betrekking tot de kerkelijke zaken in Nederland, ten gebruike van het Departement van Rooms-Katholieke Eredienst (41 nrs).
18. Stukken betreffende de comptabiliteitswet (1849 - 1856), de werkzaamheden van de Algemene Rekenkamer en diversen.

Wat is nu de betekenis hiervan voor historisch onderzoek? Roesingh spreekt van een "pendant op het archief van het departement van de R.K. Eredienst 1815 - 1870". Nader onderzoek zou moeten uitmaken of er werkelijk sprake is van een tegenhanger. Mij lijkt de collectie in veel opzichten een anders geordend duplicaat van delen van het archief van R.K. Eredienst, aangevuld met stukken van andere departementen. Dat het om de "papieren-Willemsse" gaat en niet om die van een ander blijkt nauwelijks of het moest zijn in Willemses specialiteit: de statistische bewerking van het materiaal.

Niet aanwezig in het Eredienstarchief zijn de zogenaamde met de hand geschreven *Jaarboekjes* (zie onder 1). Albers heeft hiervan gebruik gemaakt in zijn boek *Geschiedenis van het herstel van de hiërarchie in de Nederlanden*⁴. Onderzocht zou moeten worden in hoeverre deze *Jaarboekjes* inderdaad een unieke bron vormen. De hoofdstukindeling wekt het vermoeden dat ze later grotendeels zijn verwerkt in het wel gedrukte *Handboekje voor de zaken der Rooms-Katholieke Eeredienst*⁵.

Inhoudelijk bieden de "papieren-Willemsse" dus wellicht maar weinig wat niet elders beter (in de archieven zelf) of gemakkelijker te raadplegen is (in gedrukte vorm). Daarmee is niet gezegd dat ze maar weer in vergetelheid moeten terugzinken waarin ze tot heden een onopgemerkt bestaan konden leiden. Op de eerste plaats vindt men hier veel statistische informatie bijeen die elders verspreid is of nog bij elkaar gehaald moet worden. Op de tweede plaats gaat het toch maar om een collectie van een man die langdurig en niet

4. Dl. I, Nijmegen 1903, 39.

5. Van het *Handboekje* verschenen 32 jaargangen van 1847 tot en met 1880 eerst bij de Gebr. J. en H. van Langenhuysen in Den Haag (1847 - 1875) en later bij G. Mosmans in Den Bosch (1876 - 1880).

op de minste posten bij R.K. Eredienst werkzaam is geweest. Uit de aard van zijn verzameling als geheel moeten conclusies te trekken zijn met betrekking tot de instelling en aandachtsvelden van een belangrijk ambtenaar. In dit verband is het wenselijk dat de oude orde van de stukken door een archivaris hersteld wordt voorzover dat tenminste nog mogelijk is. Een hulpmiddel daarvoor vormt het "overzicht of register" dat te vinden is onder 18 (diversen).